

SOLMAZ KAMURAN'IN BANKA ROMANINDA BİR KRİZ MEKÂNI OLARAK BANKA VE EKONOMİK YABANCILAŞMA

*Barış Uzun**

Özet

Solmaz Kamuran, gerek yaptığı çevirilerle gerekse yazdığı romanlarıyla çağdaş Türk edebiyatının üretken isimlerden bir tanesidir. Yazarın romancılığındaki temel meselelerden birisi, ötekileştirilmiş veya yabancılaşmış/yabancılaştırılmış insanın/insanların anlatımıdır. Banka romanında bu tarz insanların kurgulaştırıldığı görülür. Modern bireyin kapitalist sisteme karşı mücadelesi ve bu mücadeleyi kaybedişi Tarık karakteri üzerinden anlatılır. Bu anlamda Banka romanı, hem modernist kurgu ve teknikle kaleme alınması hem de ekonomik kriz meselesini ve ekonomik yabancılaşmayı mekânsal bir temsille Tarık karakteri üzerinden vermesiyle yazarın diğer romanları arasında farklı ve özgün bir yerde durmaktadır. Tarık, kendi kendine yetebilen küçük bir esnafken, bankadan çektiği kredi sonucunda ekonomik bir bunalım yaşar. Bu bunalım onun topluma ve kendisine yabancılaşmasına giden yolun kapılarını aralar. Roman kişisi için ekonomik açıdan yabancılaşma, sonrasında psikolojik olarak kendine karşı yabancılaşma sürecinin de yolunu açar. Tüm bunların üstüne Banka Müdürü tarafından da borcunu ödeyemediği için bankadan kovulması bir krizle sonuçlanır. Tarık, bankadaki herkesi rehin alır. Banka, sadece olayların geçtiği fiziksel bir yer değildir. Burası kapitalist ekonomik sistemin romandaki somut yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında Banka, modern hayattaki yabancılaşan birey izliğini hem mekânsal hem de psikolojik boyutlarla ele alan romanlardan biridir. O nedenle seçilen bu roman tahlil edilirken üç aşamada çalışılacaktır: İlk olarak Solmaz Kamuran hakkında genel bir bilgi verilerek yazarın yaratıcılığı ve roman arasında bağ kurulacaktır. Ardından Banka romanının kısa bir tanıtımı yapıldıktan sonra mekân olarak bankanın romandaki çeşitli amaçlarla kullanımları üzerinde durulacaktır. Son olarak da ekonomik yabancılaşma meselesi Tarık karakteri üzerinden aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Solmaz Kamuran, Banka, yabancılaşma, mekân, ekonomi.

THE BANK AS A SPACE OF CRISIS AND ECONOMIC ALIENATION IN SOLMAZ KAMURAN'S NOVEL *BANKA*

Abstract

Solmaz Kamuran is one of the most prolific names in contemporary Turkish literature, both through her translations and her novels. One of the fundamental issues in her novels is the portrayal of the marginalized or alienated individual. In her novel **Bank** (The Bank), such individuals are depicted in a fictionalized way. The struggle of the modern individual against the capitalist system and their eventual defeat are narrated through the character of Tarık. In this sense, **Bank** stands apart from her other novels, both for its modernist narrative structure and techniques, and for its spatial representation of the economic crisis and economic alienation through the character of Tarık. Tarık, a self-sufficient small shopkeeper, experiences an economic crisis as a result of a

* Hacettepe Üniversitesi/barisuzun12@gmail.com/0009-0006-9020-9511

Gönderim tarihi: 13/12/2025 Kabul tarihi: 13/01/2026

loan he takes from the bank. This crisis opens the door to his alienation from society and himself. For the protagonist, economic alienation leads to psychological alienation from himself. On top of all this, his dismissal from the bank by the bank manager for failing to repay his debt culminates in a crisis. Tarık takes everyone at the bank hostage. The bank is not merely a physical location where events unfold. It is the concrete reflection of the capitalist economic system in the novel. From this perspective, **The Bank** is one of the novels that addresses the theme of the alienated individual in modern life, both spatially and psychologically. Therefore, this chosen novel will be analyzed in three stages: First, a general overview of Solmaz Kamuran will be provided, establishing a connection between the author's creativity and the novel. Following a brief introduction to the novel **The Bank**, the various uses of the bank as a setting within the novel will be examined. Finally, the issue of economic alienation will be illuminated through the character of Tarık.

Keywords: Solmaz Kamuran, Banka, alienation, space, economy.

Giriş

1954 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Solmaz Kamuran çevirmen ve romancı kimliğiyle¹ çağdaş Türk edebiyatının üretken isimlerinden bir tanesidir. Özellikle Ann Chamberlin'den çevirdiği *Safiye Sultan* serisi ve Colin Falconer'den çevirdiği *Bir Hürrem Masalı* kitaplarıyla ismini duyuran yazarın, 2000 yılında yayımlanan *Kirâze* isimli telif popüler tarihî romanıyla beraber tanınırlığı daha da artmıştır.

Kamuran'ın romancılığında Çetindaş'ın da belirttiği gibi tarihin, azınlıkların, ötekilerin ve “kaybedenlerin” özel bir yeri vardır. (2020). Yazarın romanları hakkında kısaca genel bilgiler vermek gerekirse, *Kirâze* romanında popüler bir tarih algısıyla hareket eden yazar *Minta* romanında, kölelik temasını temel bir mesele hâline getirir ve bir soy anlatımı yapar. *Banka* romanında bu sefer modernist roman tekniklerini kullanan Kamuran, dar bir çevre olan kasabayı mekân olarak seçer ve 1990'lı yılların Türkiye'sinde ekonomik krizin insanlar üzerinde etkisini kasaba örneklemeyle Tarık karakteri üzerinden verir. Bir diğer romanı olan *Çanakkale Rüzgârı*, temelde İkinci Dünya Savaşı'nın bir anlatımıdır ve romanda Yahudi karakterler merkeze alınmıştır. Yeni Tarihselcilik algısının görüldüğü *Macar* romanındaysa yazar, bir iç ve bir dış hikâyeden oluşan katmanlı bir kurgu yaratır ve İbrahim Müteferrika'yı çift kimlikli bir yapıda ele alarak Macar ve Osmanlı tarihi açısından zengin bir anlatım sunar. *Kösem*'de Kösem Sultan'ın hayatını ve 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin tarihsel bir anlatımı yaparken son telif romanı olan *Ceviz Ağacı*'ndaysa çeşitli etnik kimlikler üzerinden tarihsel ve dönemsel bir evreyi ele alan bir roman kurgusu yaratmıştır.

Solmaz Kamuran, buraya kadar sayılan romanlardan özellikle *Kirâze* ve *Kösem* gibi popüler tarihî romanlarıyla tanınsa da romanlarının arasında *Banka*'nın özel bir yeri vardır. Çünkü *Banka*, yazarın diğer romanlarına kıyasla modernist kurgu ve anlatım tekniklerinin en yoğun biçimde kullanıldığı, ekonomik kriz meselesinin simgesel bir mekân ekseninde kurgulanıp görünür kılındığı özgün metinlerinden bir tanesidir. Şüphesiz ki modernist bir yapıyla kurgulanan *Banka*, birçok farklı yöntem ve bakış açılarıyla okumaya müsait bir romandır. Ancak bu çalışmada romanın verdiği malzeme açısından özellikle mekân ve ekonomik yabancılaşma meseleleri üzerinden mesele ele alınacaktır. Aynı zamanda *Banka* modern bireyin kapitalist sisteme karşısındaki duruşunu, Tarık karakteri üzerinden ve modernist bir kurguyla başarıyla anlatır.

1. Banka

Yazarın roman türündeki üçüncü kitabı olan *Banka*'nın ilk basımı 2004 yılında İnkılap Kitabevi tarafından yapılmıştır. 206 sayfadan oluşan metin, *Mor*, *Sarı*, *Turuncu*, *Kırmızı* ve *Beyaz* olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır. Burada renk adlarıyla sembolik bölümlendirmeler yapılmıştır.

Romanda olaylar 1990'lı yılların küçük bir kasabasında geçer. Metinde temel olarak ele alınan mesele 1990'lı yıllardaki ekonomik krizin birey ve bireyden hareketle toplumda uyandırdığı infialdir. Zaman, 24 saatlik süre diliminde geçer.

İlk bölüm olan “Mor” karakterlerin geçmiş travmalarıyla beraber okuyucuya sunulduğu yerdir. Yazar bu bölümde karakterlerini geriye dönüş, hatırlama, iç monolog gibi tekniklerle tanıtır ve onlara psikolojik derinlik kazandırır. Romandaki karakterler aynı zamanda kurguya çokkimlikli bir yapı katar. Zira Faruk, Paulette, Devrim, Nazmiye Hanım, Tarık gibi ana kişiler; kasap, eczacı, kitapçı, banka çalışanları gibi yan kişiler, küçük bir kasaba olan bu mekânda değişik mizaçları ve hayat tarzlarıyla

¹ Bu yıllardan itibaren de hem telif hem çeviri birçok eser yayımlamaya devam eden Kamuran'ın çeşitli edebî türlerde kaleme aldığı telif eserleri basım yıllarıyla beraber şu şekildedir: *Kirâze* (Roman-2000), *Minta* (Roman-2002), *Banka* (Roman-2004), *Çanakkale Rüzgârı* (Roman-2005), *Macar* (Roman, 2010), *Kösem* (Roman-2015), *Ceviz Ağacı* (Roman-2018), *Bir Levrek İskeleti* (Öykü-1998), *Aşk Tutulması* (Öykü-2013), *Elmakurdu Rüyalari* (Öykü-2019), *İpek Böceği Cinayeti* (Biyografi-1998), *Gecenin Yakamozu* (Deneme-2002)

vardırlar. Kasaba insanları sıradan günlük hayatlarına devam ederlerken Nazmiye Hanım'ın izlediği televizyon haberi romanda yaşanacak trajik olayların habercisi niteliğindedir:

“Sevgili izleyiciler, bugünkü *Hürriyet*'in manşeti şöyle: ‘Ekonomi duvara dayandı.’ *Milliyet* ise ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı ortamı, ‘Bıçak kemiğe dayandı,’ diye özetlemiş. Son gazetemiz ise *Sabah*. O da tek kelimelik bir manşet atmış ‘Yeter!’ Evet, görüyorsunuz sayın izleyiciler, uzun süredir olduğu gibi bugün de manşetler ekonomi ağırlıklı.” (Kamuran, 2004, s. 23).

Böylece romanın bu bölümünde kişiler bir kasabayı temsil edece biçimde sıralandıktan sonra asıl romanın temel izleği ve sorunsalı da bu bölümde verilir. 1990'lı yıllarad ülkemizde yaşanan ekonomik kriz ve bunların yaşam üzerindeki etkisi.

Romanın ikinci bölümü olan “Sarı”da olaylar, tam öğle saatinde nasıl gelişmiştir bu anlatılır. Bu bölümde karakterler daha derinlemesine bir şekilde ele alınır. Yukarıda sözü edilen Faruk, Paulette, Devrim ve Nazmiye Hanım farklı nedenlerden ötürü kasaba bankasına gidip işlerini halledeceklerdir. Böylece romanın ana kişileri, bankada -ortak ve dar bir mekânda- aynı anda bulunurlar. İşte tam bu sırada elektrik kesintisi yaşanır. Bankada tüm işler elektrikle hallolduğu ve tam o sırada da elektrik kesintisi yaşandığı için kimse işini halledemez ve mecburen orada elektriğin gelmesini beklerler.

“Turuncu” adlı üçüncü bölüm, “Kırmızı”ya giden yolun taşlarının döşendiği yerdir. Bu bölümde okuyucu Tarık karakterini ayrıntılı olarak tanır. Tarık, zamanında ihtiyaç duyduğu için bankadan dolara endekslı borç almıştır ancak ödemeye kalktığında yeni ekonomik düzenin içerisinde borcu katlanarak çoğalmıştır. Sonuçta yeniden ekonomik bir buhrana sürüklenmiş, daha da kötü bir hale gelmiştir.

Tarık'ı ekonomik krize sürükleyen sistem yalnızca banka değildir. Dönem ekonomik açıdan zor bir durumdadır. Ekonomi alt üst olmuştur. Ülkede para politikası açısından yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, dönemin başbakanı televizyonda yaptığı konuşmada yeni ekonomik politikalar hakkında halkı bilgilendirir:

“Hükümetimizin, geleceğimizi güvence altına alacak bugünkü tarihsel kararı ile Türk lirasının değeri evrensel ekonomiye göre yabancı paralar karşısında yeniden ayarlanmıştır. Bu ayarlamaya göre daha önce Merkez Bankası'nda on dört bin liradan işlem göre bir Amerikan dolarının karşılığı yirmi iki bin Türk lirası olarak tespit edilmiştir. Bu yeni kur ayarlaması ile dış ticaretimi canlanacak, kaynaklarımız gerçek değerine kavuşacak ve en nihayet turizm gelirlerimiz katlanarak artacaktır.” (Kamuran, 2004. S. 106).

Tarık'ın ekonomideki bu yeni düzenlemesi ile beraber borçları daha da artar. “Kırmızı” bölümünde Tarık banka müdürüyle konuşmaya karar verir. Borçlarını yeniden yapılandırmak ve durumunu netleştirmek ister. Bu amaçla bankaya gider ancak beklediği neticeyi alamayınca bilincini kaybeder. Güvenlik görevlisinin cebinden kapıldığı silahla bankadaki herkesi rehin alır. Faruk, Nazmiye Hanım, Devrim, Paulette gibi romanın ana kişileri de bu sırada bankadadır. Olaylar bundan sonra bir polisiye gerilimi içerisinde kurgulanır. Rehin alma işi uzun sürer. Tarık öfke krizleri geçirmeye başlar. Öfke krizlerinin sonunda Devrim'e ateş etmek ister ama vurulan Paulette olur.

“Beyaz” romanın son bölümüdür. Burada mesele sonuca kavuşur ve belirsiz bir dinginliğe ulaşılır. Rehin alma konusunda soruşturmalar yapılır, Tarık tutuklanır. Paulette'in ölüp ölmediği konusu ise belirsizdir bu konu açık uçlu bırakılmıştır.

Görüldüğü gibi *Banka* romanında temelde biri mekân, biri karakter olmak üzere iki unsur ön plâna çıkmaktadır: Banka ve roman kişisi olan Tarık. Söz konusu olan Banka, romanda salt kurumsal bir mekân olmanın çok ötesinde bir anlam taşımaktadır. Aynı zamanı paylaştıran ve aralarındaki tek ortaklığın para olduğu bütün insanlar bu mekânda karşı karşıya gelirler. Burası kasaba halkının ekonomik dünyalarını kuşatan ve onları yönlendiren bir “ağ” gibi kurgulanmıştır.

İkinci merkez olarak nitelendirebileceğimiz Tarık ise bu ağa takılan emek-sermaye sınıfının bir temsilcisidir. Onun etrafında gelişen olaylar ve kişilerin her birisi ile başka bir hikâyeye doğru yol alınır.

Taşa atılan bir suyun halkalarının büyümesi gibi kişiler ve olaylar bir merkezden dağılarak büyür ve genişler.

2. Modern Bir Kriz Mekânı Olarak Banka

Romana ismini de veren kasabanın tek bankası, metinde yalnızca bir fon olarak kullanılmamıştır. Banka, kapitalist ekonomik düzenin romandaki somut görünümüdür. Banka'nın bir merkez ve kriz mekânı olarak romanda ön plâna çıkması, Tarık'ın "Kırmızı" isimli romanın dördüncü bölümünde geçirdiği buhran sonucunda güvenlik görevlisinin belinden silahı kapıp herkesi rehin almasıyla başlar. Dar ve kapalı bir mekân olan bankada rehine olarak Nazmiye Hanım, Paulette, Devrim, Faruk, Banka Müdürü, Fuat ve Hasan olmak üzere yedi kişi bulunur. Söz konusu banka dar ve kapalı bir mekândır. Ayrıca bankanın fiziksel darlığı, mekânın algısal boyutunu da ön plâna çıkarır. Mekânın dar olma niteliğini kuramsal açıdan irdelenecek olursak:

"Anlatılarda, mekânın fiziksel niteliklerinden çok algısal niteliğinin ön plânda olması, aslında deneyimsel halk psikolojisinde derin bir hakikat olarak kendini göstermektedir. Halkın, oldukça zor durumda kalmış insanlar için kullandığı 'Dünyanın başına dar ol (-ması)' ibaresi, yine fiziksel bir darlaşmadan çok algısal bir sıkıştırılmışlığa, yalıtmaya ve çatışmaya gönderme yapmaktadır. (...) Mekânın darlaşması, psikolojik açıdan çıkmazda olan karakterin, üzerine dünyanın yürüdüğünü hissetmesidir." (Korkmaz, 2017, s. 16).

Tarık bankaya gelirken amacı borcunu ödemek için çareler üretmek istemesidir. Ancak bankaya geldiği andan itibaren işler istediği gibi yürümez. Rehin alma olayından önce bankaya borç ödemesini ertelemek için Müdire ile konuşmaya gittiği sahnede Banka, Tarık için salt fiziksel bir mekân olmaktan çıkar. Borçlarını ödeyemeyeceğini ve bu ekonomik buhrandan kurtulamayacağını anlar. Artık Banka, Tarık için bir tehdit, baskı gücü hâline gelmiştir. Kimse ile iletişim kuramaz. Yalnızlaşır, ötekileştirilir.

"Kadın bağırmaya devam ediyordu:

'Defol git buradan, yoksa şimdi polis çağıracağım. Hasan atsana şu herifi dışarı, ne duruyorsun öyle sümsük sümsük? Haydi at şu herifi dışarı.'

Tarık'ın yüzü öfkeden adeta morarmıştı. Müdire'nin sesi kulaklarında yankılanıyordu. 'At şu herifi dışarı, at şu herifi dışarı.' " (Kamuran, 2004, s. 134).

Bu örnekte de görüldüğü gibi Tarık için salt maddi bir çevre olmaktan çıkan banka, onun psikolojisini daraltan ve sıkıştıran bir kurumsal mekâna dönüşmeye başlar. Bir süre sonra da mekân olmaktan tamamen uzaklaşarak onun iç dünyasını yansıtan bir simge değer haline dönüşür. Bankadaki herkesi rehin almasıyla beraber zaten dar ve kapalı bir mekân olan Banka, dışarıdan da kuşatılır. Gerçekte banka dışarıdan askerler, kum torbaları, polisler tarafından sarılır. Artık Tarık için banka iyice kuşatılmış bir alana dönüşür. Mekânın içsel darlığının ve psikolojik baskısının üzerine, dışarıdan da kuşatılmasıyla birlikte Tarık daha agresif ve kontrolsüz bir ruh hâline bürünür. Bu durum tıpkı mekânsal anlamda Tarık'ın iç dünyasını sembolize eder. Sıkışıklık, darlık, kapalılık, çevrelenmişlik hissi bu mekân ile anlatılır.

Bu haliyle banka, kurguyu yapılandıran somut bir mekân olmasından dolayı metinde farklı işlevleri bünyesinde barındırmaktadır. Her şeyden önce banka kasaba insanların ekonomik hayatlarını yöneten kurumsal bir mekândır. Söz konusu kurumsal mekân aynı zamanda kapitalizmin romandaki somut görünümünden bir tanesidir. Dolayısıyla hem yapıcı ve yönlendirici hem de yıkıcı güçleri bünyesinde barındıran ve yazar tarafından ideolojik bir bakış açısıyla kurgulanan banka, bireyin ekonomik dünyaya dâhil olmasını mümkün kıldığı ölçüde yapıcı ve yönlendirici, ancak nihayetinde onu dışlayan ve yabancılaştıran bir mekân olarak romanda belirginleşmiştir. Bu yönüyle banka romanda, kapitalist sistemin bireye sunduğu ekonomik yükselme şansının aynı zamanda bireyi kuşatan ve onu kırılğan hâle getiren bir mekanizma olarak kurgulanmıştır. Tarık'ın sistem içine girme çabası banka aracılığıyla gerçekleşirken, sistemden dışlanması ve sonunda trajik bir yola sürüklenmesi de yine aynı banka tarafından gerçekleştirilmiştir.

Konyalı (2022: s. 16), mekânın, olay veya karakter gerçekliğini yansıtan, değiştiren veya sezdirenen bir unsur olmakla birlikte aynı zamanda karakterlerin ve olayların belirginleşmesini sağlayan zemin olduğunu ifade eder. Bu bağlamda mekân olarak banka, Tarık'ın psikolojik durumunun ve bankayı rehin alma eylemiyle psikolojik bunalımının sembolik bir zemini hâline gelir. Ayrıca banka bu romanda bireyi kontrol eden, gözetleyen ve onun ekonomik dünyasını elinde bulundurup yöneten bir üst-kurum olarak da okunabilir. Bir üst-kurum olarak banka hem içeriden Tarık tarafından kuşatılmasıyla hem de dışarıdan askerler tarafından kuşatılmasıyla bir kriz mekânı hâlini alır. Bu yönüyle banka, romanda sadece olayların gerçekleştiği bir iç mekân olarak kalmaz, Tarık'ın sistem karşısındaki yenilgisini, yabancılaşmasını ve yaşadığı psikolojik bunalımı sahneleyen mekânsal bir zemin hâline gelir.

Aynı zamanda söz konusu banka, romanda adeta bir “ağ” şeklindeki kurgusuyla bir merkez mekân işlevini üstlenir. Tarık'ın yaşadığı ekonomik kriz de dâhil olmak üzere kasaba insanlarının tüm ekonomik hayatları söz konusu kasabanın tek bir bankasına bir ağ gibi bağlıdır. Bu da bankanın romanda hem düzenleyici ve belirleyici bir merkez hem de bozucu ve yıkıcı bir güç odağı olarak konumlanmasına yol açmıştır.

3. Banka Romanında Ekonomik Yabancılaşma

Modern yaşamla beraber değişen hayat algısı yalnızca bir ideoloji olarak kalmamış, modern insan hayatının her yanını kuşatmış ve etkilemiştir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren hızla gelişen bilimsel ve teknolojik gelişmelerle beraber sözde insan merkezli bir hayat algısı güçlenmiş, kapitalist ekonomik düzen kendisini toplum ve birey üzerinde daha baskın bir şekilde hissettirmiştir. Dışarıdan bakıldığında insanı merkeze koyan bu yapı, bireyi giderek sistemin bir parçası hâline getirmiştir. Birey özne konumundan giderek uzaklaşmış, bir nesne gibi algılanmaya başlamıştır. Bu durum özellikle 20. yüzyılda genelde insanı yücelten ancak özelden bireyi anlamsızlaştırmaya başlayan bir süreci de doğurmuştur:

“İnsan ise devleşen bir teknoloji ve anonimleşen, bu nedenle de daha ürkütücü olmaya başlayan güç odakları karşısında önemini iyiden iyiye yitirmekteydi. Yüz- yüz elli yıl önce yeryüzünün küçük tanrısı diye tanımlanan insan, doğaya da çevresindeki nesnelere de yabancılaşıyordu. Tükettiği yiyecekleri ancak çık ambalajlar içinde marketlerde görebiliyor; kullandığı aygıtlarla ilişkisindeyse son derece yetersiz kalıyor; televizyonu/bilgisayarı/arabası bozulduğunda bir uzmanın yardımı olmaksızın işin içinden çıkamıyordu artık.” (Ecevit, 2021, s. 37).

İnsan artık kendi başına kendini yönetebilen, geçindirebilen, hayatını sürdürebilen bir varlık değildir. Zira teknoloji ve bilim hızla ilerlemiş, yeni iş kolları açılmış, ekonomik rekabet almış başını gitmiş, bireysel ekonomik hayat üst yapılar daha da bağımlı hâle gelmiş, modern dünyada insan da ister istemez yeni hayatın bir parçası olmuştur. Bu sistem içerisinde insan kendisine yetemez duruma gelmiş, bir zorunluluk olarak global dünyaya uyum sağlamaya çalışmak zorunda kalmıştır. Çünkü modern hayattaki tek başınalık bireyin özellikle ekonomik anlamda yükselmesi önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Modern bireyin değişen bu hayat tarzı ve algısı hakkında Berman şunları söyler:

“Hangi sınıftan olursa olsun, insanların modern toplumda varlıklarını sürdürebilmeleri için kişiliklerin de bu toplumun akışkan ve açık biçimine girmesi gerekiyor. Modern insanlar değişimi arzulamayı öğrenmek, kişisel ve toplumsal hayatlarında değişikliğe açık olmaktan öte, onu pozitif anlamda istemek, aktif olarak peşinde koşmak ve ona uymak zorundalar. Gerçek ya da fantazilemiş bir geçmişim ‘yerleşik, donuk ilişkileri’ne nostaljik göz yaşları dökmek yerine hareketlilikten haz duymayı, yenilenme peşinde koşmayı; yaşam koşulları ve diğer insanlarla ilişkilerinde ileriye, gelecekteki gelişmeye bakmayı öğrenmek zorundalar.” (Berman, 2013, s. 136).

Bireyin tek başına varlığını modern hayatta sürdürme zorluğu, onu ister istemez diğer insanlarla ilişkilere ve modern sistemlerle uyum içinde olmaya doğru götürür. Bu sistemlere ekonomik düzenler de dahildir. Kantarcıoğlu'nun da belirttiği gibi (2007: s. 1), modernizmin ekonomideki yansıması liberalizm olarak düşünüldüğünde modern bireydeki tek başına var olamama olgusu daha belirgin olmaktadır. Zira daha büyük güçler altında ezilen birey bir çıkmazın içine düşüp ya sisteme galip gelmeye çalışır ya da giderek sistemle bir uyumsuzluk yaşar ve sonunda sisteme yabancılaşır:

“Batılı kapitalist ülkelerde teknolojik gelişmenin ve buna bağlı olarak gelişen rasyonalite-
prodüktivizm ideolojisinin yol açtığı yeni üretim örgütlenmesi ve bunun sonucunda toplumsal
düzeydeki örgütlenme ve düzenlemeler, insanları kurulu düzenin bir dışlisi biçimine indirgemiş
bulunmaktadır. Bunun sonucu insani etkinliklerini kendi dışındaki güçlerin yönlendirmesine ve
denetimine terk etmez zorunda kalan bireyler, giderek yalnızlaşmakta ve tüm özgürlüklere ve
demokratik görünümlere karşın yığınların içinde yalnız kalmaktadır.” (Tolan, 1981, s. 142)

Bu, ekonomik yabancılaşma Marksist bir yabancılaşma biçimidir. Marx ve Engels (2021: s. 56),
özellikle modern hayattaki kapitalist sistem içerisinde bireyin artık kendine yeterliliğinin kaybolduğu
sistemi şu şekilde açıklarlar: “Kırsal üretimle karşılanan eski ihtiyaçların yerine, en uzak ülkelerin ve
iklimlerin ürünlerinin sunduğu tatminin peşine düşülür. Eski yerel ve ulusal kendine yeterliliğin ve
kapalılığın yerine çok yönlü bir alışveriş gelir, artık bütün uluslar birbirine bağımlıdır.”. Bu çok yönlü
modern sistem, bireyi aynı zamanda yabancılaşmaya götüren yolun kapılarını aralar. Tabii bunun altı
çizilmelidir ki Marx yabancılaşmayı özellikle işçi üzerinden ele alır. Bu konuda şunların özellikle altını
çizer:

“İşçi, kendi emek ürünü karşısında, yabancı bir nesne karşısındaki ile aynı ilişki içindedir.
Çünkü bu durum, varsayım gereği açıktır: işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırırsa,
kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir; kendi kendini
ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul bir duruma gelirse, kendine özgü o kadar
az şeye sahip olur. (...) İşçi, yaşamını nesneye koyar. Ama o zaman yaşamı kendisinin değil,
nesnenindir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse, işçi o kadar nesnesizdir. O, emeğinin ürünü
olan şey değildir. Öyleyse bu ürün ne kadar büyükse, işçi o kadar az kendisidir. İşçinin kendi
ürünü içinde yabancılaşması, sadece emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği
anlamına değil, ama emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız, ona yabancı ve onun karşısında
özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak varolduğu ve nesneye çevirdiği yaşamın, hasım
ve yabancı bir yaşam olarak, ona karşı çıktığı anlamına da gelir.” (Marx, 2003, s. 63).

Şunun altı çizilmelidir ki Marx, yabancılaşmayı burada işçi üzerinden ele alsada söz konusu ekonomik
sisteme ve kendi emeğine karşı yabancılaşma, ya da kendi emeğine ‘yabancılaştırılma’, özellikle
romanlarda işçi sınıfından farklı zümreler için de söz konusu olabilir. Nitekim çalışmanın konusu olan
Banka romanındaki Tarık karakteri işçi değil, küçük bir esnaftır. Ancak o da kapitalist sistemin somut
bir görünümü olan banka tarafından kendi emeğine karşı yabancılaştırılmıştır. Hatta bu yabancılaşma,
Tarık’ta giderek kendine karşı bir yabancılaşmayı da doğurmuş, mesele böylece psikolojik bir boyut
kazanmıştır. Nitekim Uluç’un da belirttiği gibi Marx’ın yabancılaşma algısı giderek kendi emeğine
yabancılaşmadan insanî var oluş sonucu bireyin kendisine yabancılaşma ile sonuçlanır:

“Karl Marx’ın sosyolojik düşüncesinin asıl araştırma odağı, modern kapitalist toplumlardaki
yabancılaşma sürecidir. Marx’ın sosyolojisinde, modern kapitalist toplum, yerini aldığı önceki
topumlar gibi sınıflı bir toplumdur. (...) Modern üretim şartlarında toplumun büyük bir
çoğunluğunu oluşturan işçiler, kendi emeklerine, emeklerinin ürünü olan nesnelere, diğer
işçilere ve ‘insani varoluşun’ kendisine yabancılaşmaktadır.” (Uluç, 2020, s. 36).

Bu bağlamda *Banka* romanındaki Tarık karakteri de modern hayat içerisinde giderek sistemle
uyuşmazlık yaşayan ve sonunda ona yabancılaşıp isyan eden bir karakter olarak karşımıza çıkar. Modern
hayat algısının birey üzerindeki dönüştürücü etkileri Kamuran’ın söz konusu romanında birey-sistem
uyuşmazlığı ve ekonomik yabancılaşma temaları üzerinden ele alınır. Tarık bankadan kredi almadan
önce sıradan bir hayat süren küçük bir esnaftır. Zaman içerisinde modern hayatta uyum sağlamaya ve
yükselmeye çalışır. Hedef böyle olmakla birlikte sonuçta kendisi mağlup olacaktır.

“Onca yılın çalışmasından geriye sadece bu dört duvar ve bir sandalyeyle bir masa kalmıştı ve
bir de masanın üzerindeki kesik telefon. Her şeyini icrayla elinden almıştı banka. Evi bile
ipotekliyd, eğer pazartesiye kadar borcun en az yarısını faiziyle ödemezse belki o da gidecekti.
İçini çekerek oturdu yerine. Keşke işleri büyütmeğe hiç kalkışmasaydı, ne vardı gidip kredi

alacak, bir yığın borca girecek. Şeytana uymuştu, şeytana... şeytan da eski banka müdürünün ta kendisiydi.” (Kamuran, 2004, s. 78).

Banka müdürünün tavsiyesi üzerine dükkanına yeni model eşyalar alabilmek için kredi işine giren Tarık sonuçlarını öngöremediği bir süreç içerisinde kendisini bulur. Sonuçta da işler düzelmenin tersine iyice bir çıkmazın içine girer. Zira banka müdürünün tavsiyeleri sonucu küçük esnaf olmaktan uzaklaşıp bir hayalin peşinden gider. Hazır olmadığı halde işini büyütmek istemiştir. Bunun sonucu olarak kendi emeğiyle kurduğu küçük hayatında söz sahibi olmaktan çıkmış, her şeyini kaybetmiş, banka elindeki tüm varlığa haciz koymuştur. Tarık’ın abisi Talat da kardeşinin içinde bulunduğu çaresizliğin acısını çeker:

“Talat boş dükkânın içinde dolanıp dururken beynini patlatarak bir çare bulmaya çalışıyordu. Gerçekten de durum berbattı. Tarık’ın borçlarını ödeyebilmek için bütün aile seferber olmuşlardı. Babası traktörünü elden çıkarmış, portakal bahçesine de satılık ilanı koymuştu, ama henüz bir alıcı yoktu ortada. (...) Birikmiş bütün parasını kardeşinin borçlarına yatırmıştı. Oğlanların sünnetinde gelen altınları ve karısının bileziklerini de. Karısı bileziklerini kolundan çıkarırken ağlayarak kayınbiraderine lanetler yağdırmıştı.” (Kamuran, 2004, s. 125-126).

Kapitalist düzenin romandaki temsili olan banka, yalnızca Tarık’ı değil, dolaylı yoldan ailesinin elindeki varlıklara da el koymuştur. Tarık, sistemin içine girmeye çalışmış ancak sistem, Tarık’ı içinde eritmeye başlamıştır. bankaya yeni atanan müdürden yana ümit besleyen Tarık, borçlarının ertelenmesi için bankaya konuşmak için gider. Ancak umduğunu bulamaz. Tarık Banka’nın nezdinde “dinlenmeye gerek duyulmayan” bir bireydir.

“Herkes donup kalmıştı. Müdirenin yanına doğru gitti Hasan. Fuat ve Faruk da birkaç adım geri çekildi. Tabancanın namlusu ter içindeki şakağına dayalı Tarık yavaş yavaş camekanlı bölmeden dışarı çıktı. Kapının önünde gözleri dehşetle açılmış duruyordu Nazmiye Hanım, onun yanında Paulette ve biraz geride de Mehpare vardı. Devrim yavaşça kapıya doğru geriliyordu. Birden dönüp koşmaya başladı. Tarık ‘Dur’ diye bağırdı arkasından, Devrim durmadı. Tarık tabancayı şakağından çekip ona doğrulttu. Tabanca patladı. Karşı duvarı boydan boya kaplayan aynalı pano şangırtıyla indi aşağı.” (Kamuran, 2004, s. 135).

Tarık’ın rehin alma olayı, suçu yatkın yapısından kaynaklanmaz. O aslında kapitalist ekonomik sistemin somut bir görünümü olan banka tarafından suça sürüklenmiş ve bir çıkmaza girmiştir. Sonunda uyumsuzluk yaşadığı sisteme karşı isyan etmesinin nedeni hem sistem yani banka tarafından ekonomik olarak yükselmesi için teşvik edilmesi hem de aynı sistem tarafından dışlanıp hor görülmesinden dolayıdır:

“Müdire başını kaldırıp da onu karşısında görünce kaşlarını çatı.

“Yine mi siz?”

“Konuşmak istiyordum.”

“Kardeşim ne konuşacağız, getirdin mi parayı?”

“Hayır, ama...”

“Aması maması yok. Para yoksa konuşacak bir şey de yok. Benim elimden gelecek bir şey de...”

Borç ödenecek o kadar.”

“Borcum ikiye katlandı.”

“Ben ne yapayım, ben mi aldım dolarları bankadan? Yeter çıkın dışarı.” (Kamuran, 2004, s. 133).

Yani Tarık’ın rehin alma eylemi aslında bireysel düzeyde basit bir suç eylemi değildir. Bir anlamda bieyin sistem karşısındaki görünmezliğinin ve dışlanmışlığının bir dışavurumudur. Zira o, hem sisteme karşı yabancılaşmış hem de kendi emeğine karşı ‘yabancılaştırılmıştır.’ Bu yabancılaşma durumu Tarık’ı bir başkaldırıya sürüklemiştir. Rehin sırasında Tarık bitkin ve tükenmiş bir hâldedir:

“Tarık da yorulmuştu. Karşı duvarın önünde tuvalet kapısına yaslanmış kımıldamadan duruyordu elinde tabancasıyla. İyice karışmıştı saçları. Gömleği terden, itiş kâğıştan paçavraya

dönmüştü. Sanki sakalları bile uzamıştı şu iki, iki buçuk saat içinde. Şu anda onu gören kesinlikle eli kanlı bir katil, diye düşünürdü. Oysa iyi bir adamdı Tarık.” (Kamuran, 2004, s. 158).

Örnekte de görüldüğü gibi romanda Tarık'ın aslında kötü bir adam olmadığı üzerine göndermeler yapılır. Çünkü Tarık romanda bir sistem kurbanı olarak verilmek istenmektedir. Öyle ki Tarık eylemi gerçekleştirdiği sırada dahi ne yaptığını bilmez ve çaresiz bir hâledir:

“Bankanın içindekiler, silah sesleri ve kırılan camların şangırtısıyla dehşet içinde oldukları yere sinip kalmışlardı. Tarık elinde tabanca donmuşçasına duruyordu eğildiği masanın üzerinde. Baş kollarının arasındaydı, gözlerine çaresizlik ve korku oturmuştu. Sanki zaman diye bir şey kalmamıştı, sadece an vardı. Bir türlü geçmeyen, bitmeyen, dehşet dolu bir an. Bilinmezliğin gergefinde beklediler, beklediler, beklediler.” (Kamuran, 2004, s. 171).

Modernist romanlarda sıkça karşılaşılan yabancılaşma olgusu temelde bireyin topluma karşı yabancılaşması ve bireyin kendine karşı yabancılaşması olarak karşımıza çıkar. Ancak *Banka* romanında ikinci bir merkez işlevi gören Tarık, hem kapitalist ekonomik sisteme karşı yabancılaşmıştır, sistemin kurbanı olmuştur hem de kendi emeklerine karşı sistem tarafından yabancılaştırılmıştır. Zira Tarık, yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi küçük bir esnaf olarak hayatına devam ederken banka tarafından sistemin içine çekilmiştir. Bu onun trajik sonuna giden yolu açmış, ekonomik sistemin birey üzerindeki dramatik etkisine bir örnek oluşturmıştır. O, aslında modern dünyada kendi başına yetebilen küçük bir esnafken, banka müdürü tarafından ticaret hayatını daha da zenginleştirmesi konusunda ikna edilip kredi çektirilmiş ve bunun sonucunda hem kendi emeğine karşı yabancılaşmış hem de suça sürüklenmiştir. Bu bağlamda Tarık, modernist romanlarda sıkça karşılaşılan sistem tarafından parçalanmış ve güven duygusunu yitiren birey, hatta sistemin nesneleştirdiği bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Solmaz Kamuran, modern hayatın birey üzerindeki baskısını özellikle mekân, ekonomi ve yabancılaşma eksenlerinde ele alan *Banka* romanında bu durum Tarık karakteri ile vermek istemiştir. Tarık, modern hayatta kendi kendine yeten küçük bir esnafken kapitalizmin romandaki somut temsili olan banka tarafından yabancılaştırılmıştır. Bu yabancılaşma ekonomik bir yabancılaşmadır. Tarık bu ekonomik yabancılaşma sonucunda giderek kendisine karşı da yabancılaşmış ve suça sürüklenmiştir. Bu bağlamda, modernist roman perspektifinden bakıldığında *Banka*, iki merkez üzerine yapılandırılmış bir romandır. Bu merkezlerden biri mekân olan banka, diğeri ise roman kişisi olan Tarık'tır. Bu iki merkez, romanın ana kurgusu yapılandırmıştır. İlk merkez olan banka, Tarık'ın hem psikolojisinin hem de yabancılaşmasının mekânsal bir temsilidir. İkinci merkez olan Tarık'sa modern bireyin modern ekonomik sistemlerle ilişkisinin bir izdüşümüdür. Bu açıardan bakıldığında Solmaz Kamuran'ın ideolojik yaklaşımının da metine yansıttığını söylemek mümkündür.

Banka, romanda dar ve sıkıştırılmış bir mekândır. Söz konusu mekân romanda yalnızca bir fon olarak kullanılmamıştır. Banka, kapitalizmin romandaki fiziksel yansımasıdır ve kapitalist değerleri temsil eder. Tarık'ın geçirdiği sinir krizi sonucunda bankayı rehin almasıyla birlikte mekânın romandaki farklı işlev ve temsil boyutları ortaya çıkmaya başlar. Rehin alma olayıyla birlikte mekân olan Banka, Tarık'ı psikolojik olarak kuşatırken fiziksel kuşatma bankanın dışında askerler tarafından yapılır. Bir bakıma bu iki yönlü kuşatılmışlık modern bireyin soyut sistemler karşısındaki kuşatılmışlığının somut bir görünümüdür. Tarık'ın aklını kaybedercesine sürüklendiği suç ise modern bireyin sistem karşısındaki yalnızlığını ve güçsüzlüğünü temsil etmektedir. Bu bağlamda *Banka* romanı modern hayattaki kaybeden birey temasını hem mekânsal hem psikolojik boyutlarıyla ele alan önemli romanlardan biridir.

Kaynakça

Berman, M. (2013). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çetindaş, D. (2020). *Solmaz Kamuran*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. (TEİS). 10.10.2025 tarihinde <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/solmaz-kamuran> adresinden erişildi.

- Ecevit, Y. (2021). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kamuran, S. (2004). *Banka*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Konyalı, B. Ş. (2022). *Edebi Mekânın Poetikası*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Korkmaz, R. (2017). Romanda Mekânın Poetiği. (Korkmaz, R. ve Şahin, V. (Ed.). *Romanda Mekân*. (s. 9-27). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Marx, K. (2003). *1884 Elyazmaları*. Çevirmen belirtilmemiş., Yayın yeri belirtilmemiş. Eriş Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (2021). *Komünist Manifesto*. (Çev. T, Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Uluç, M. A. (2020). “Karl Marx ve Yabancılaşma: Sosyolojik Bir Analiz.” *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (1), (s. 26-38).